

Santrauka

2013 m. birželį buvo pradėtos ES ir JAV derybos dėl ambicingos Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės (toliau – TTIP) sutarties, apimančios rinkos atvėrimą, reguliavimo suartinimą ir prekybos taisyklių nustatymą. Dėl savo ambicijų ir apimties derybos dėl TTIP sulaukė didelio visuomenės dėmesio abipus Atlanto ir įvairių nuomonių, todėl svarbu identifikuoti Lietuvos verslo ir kitų socialinių partnerių interesus bei jautrius momentus šiose derybose, siekiant atstovauti subalansuotai Lietuvos pozicijai derybų klausimais, taip pat informuoti Lietuvos visuomenę apie šias derybas.

Konsultacijų bendrovė „Smart Continent LT“ (toliau – Konsultantas) pagal 2014 m. gruodžio 31 d. pasirašytą sutartį Nr. 360-14-ESD su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija atliko Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės sutarties tarp ES ir JAV galimo poveikio Lietuvos prekybiniais ir investiciniams santykiams su JAV bei Lietuvos ekonomikai įvertinimą (toliau – Studija).

Studijos tikslas – nustatyti Lietuvos interesus derybose dėl Transatlantinės prekybos ir investicijų partnerystės sutarties tarp ES ir JAV, įvertinti galimą šios sutarties trumpalaikį ir ilgalaikį poveikį Lietuvos ekonomikai, taip pat prisidėti prie socialinių partnerių informavimo derybų dėl TTIP klausimais.

Pasiekti Studijos rezultatai

1. Nustatyti faktiškai patiriami ir potencialūs prekybos barjerai Lietuvos prekyboje su JAV ir jų pašalinimo padedant TTIP galimybės; nustatyti įvairių Lietuvos ekonomikos, socialinės, aplinkosaugos sričių puolamieji ir ginamieji interesai.
2. Nustatytos potencialios ekonominių ir prekybinių ryšių tarp Lietuvos ir JAV plėtros galimybės, kurias padėtų realizuoti TTIP.
3. Nustatytas potencialus TTIP sutarties poveikis Lietuvos verslui ir Lietuvos ekonomikai.

Toliau šioje santraukoje pateikiami apibendrinti Studijos rezultatai.

Studijos įgyvendinimo metodologija

Studija įgyvendinta taikant kokybinius tyrimo metodus. Tarifiniams ir netarifiniams barjerams nustatyti atlikta antrinių šaltinių analizė ir atlikti interviu su suinteresuotosiomis šalimis, verslo subjektais, verslo subjektus vienijančiomis asociacijomis (iš viso apklausti 154 subjektai, iš kurių 30 buvo asociacijos ir socialiniai partneriai, o 124 – aktyvų eksportą vykdančios verslo įmonės). Apklausoje dalyvavo tokių sektorių atstovai: žemės ūkio ir maisto, chemijos, metalo gaminių, mašinų ir įrenginių, elektrotechnikos, elektronikos, farmacijos, medienos, tekstilės, turizmo, transporto paslaugų, informacinių ryšių ir technologijų, finansų. Muitų tarifų analizei atlikti buvo pasirinkta Tarptautinio prekybos centro (dukterinės, Pasaulio prekybos organizacijos ir Jungtinių Tautų konferencijos prekybos ir vystymo klausimais, institucijos) statistinių duomenų bazė „Market Access Map“, siekiant nustatyti netarifinius prekybos barjerus (kylančius dėl skirtingo reguliavimo, techninio reglamentavimo ar standartų, atitikties įvertinimo ir sertifikavimo procedūrų, reikalavimų ir kt.), buvo atliktos apklausos pagal pusiau struktūruoto interviu formą (respondentams pateiktas struktūruotas klausimynas su atvirais atsakymais).

Lietuvai aktualūs JAV tarifiniai ir netarifiniai barjerai

Tarifiniai barjerai. Lyginant atskirų Lietuvos sektorių į JAV eksportuojamai produkcijai taikomus muitų tarifus nustatyta, kad su didžiausiais muitų tarifais susiduria žemės ūkio ir maisto sektoriaus produktų gamintojai. Aukštus muitų tarifus (16,52–26,4 proc.), kaip svarbią kliūtį eksportuojant į JAV, įvardijo pieno

produktų ir ledų gamintojai. Lietuvos tekstilės gaminių eksportuotojai taip pat teigė, kad šiuo metu jų produkcijai taikomi muitų tarifai (~ 10 proc.) neleidžia išnaudoti turimo eksporto potencialo į JAV. Kitiems sektoriams atstovaujantys respondentai teigė, kad jų produkcijai JAV taikomi muitų tarifai neturi svarbios įtakos į JAV eksportuojamos produkcijos apimtims.

Netarifiniai barjerai. Apklausus Lietuvos verslą vienijančias asociacijas ir verslo subjektus nustatyta, kad šiuo metu į JAV eksportuojančios Lietuvos įmonės paprastai eksportuoja nedaug (1–5 proc.) visos į užsienį išvežamos produkcijos. Apklaustųjų teigimu, nedidelį į JAV eksportuojamos produkcijos kiekį dažniausiai lemia didelis atstumas tarp Lietuvos ir JAV, didelės gabenimo sąnaudos, ilgas gabenimo laikotarpis ir svyruojantis euro ir dolerio kursas. Atskirais atvejais prekybą riboja aukšti muitų tarifai (pvz., pieno produktams, ledams, šokoladui) ir kvotos (pieno produktams). Netarifiniai prekybos barjerai (skirtingas reguliavimas, techninis reglamentavimas, standartai, sertifikavimo, muitinės procedūros ir kt.) taip pat sukuria reikšmingų kliūčių prekybai, tačiau Lietuvos verslininkai nurodė, kad tai nėra pagrindinė priežastis, dėl kurios šiuo metu į JAV eksportuojama tik nedaug savo produkcijos. Apklaustos rezultatai parodė, kad į JAV eksportuojant žemės ūkio ir maisto sektoriaus produkciją susiduriama su daug procedūrų, dokumentacijų ir reikalavimų, tačiau siekiant atitikti daugelį keliamų reikalavimų paprastai užtenka vienkartinų investicijų.

Lietuvos investicijos į JAV

Atliktoje apklausoje taip pat buvo įtraukti klausimai apie subjektų planus investuoti į JAV ir dalyvauti JAV viešojo pirkimo rinkoje. Nustatyta, kad šiuo metu Lietuvos verslininkai į JAV investuoja pakankamai mažomis sumomis (paprastai savo atstovybėms steigti) arba nuo tokių investicijų susilaiko. Dauguma apklaustųjų teigė, kad nėra linkę investuoti į JAV, nes ši rinka nėra tarp pagrindinių jų eksporto rinkų ir joje turi mažai prekybinės patirties. Taip pat ilgalaikes investicijas riboja dolerio ir euro kurso svyravimas, dėl kurio investicijos JAV (pvz., atstovybės, paskirstymo centro įsteigimas) gali tapti ekonomiškai neefektyvios. Kitos pasirinkimo susilaikyti nuo investicijų priežastys susijusios su pakankamai efektyviu produkcijos realizavimu naudojantis platintojų paslaugomis.

Lietuvos bendrovių dalyvavimas JAV viešojo pirkimo rinkoje

Per apklausą nustatyta, kad dalyvavimo JAV viešojo pirkimo rinkoje patirties jau turi Lietuvos elektronikos įrenginių (lazerių) gamintojai ir gabenimo paslaugų teikėjai. Kiti Lietuvos gamintojai (žemės ūkio ir maisto sektoriaus, elektronikos, tekstilės gamintojai) svarstyty galimybę ateityje dalyvauti JAV viešojo pirkimo rinkoje, tačiau pabrėžia, kad būdami nedideli, palyginti su JAV viešajame pirkime dalyvaujančiomis įmonėmis, konkuruoti sugebėtų tik ten, kur galėtų pasiūlyti savo nišinės, aukštos pridėtinės vertės ir kokybės produkcijos (pvz., brandintų sūrių, vytintų dešrų, skilandžių, išmaniųjų elektronikos prietaisų ir kt.). Lietuvos verslininkai dalyvautų JAV viešojo pirkimo rinkoje, nesvarbu, koks lygmuo (centrinis, valstijų), kuriame organizuojamas viešasis pirkimas.

Lietuvos prekių ir paslaugų eksporto potencialas pagal prekių ir paslaugų grupes

- Šiuo metu į JAV daugiausia eksportuojama **perdirbtų žemės ūkio ir maisto produktų**, turinčių didesnę pridėtinę vertę (mėsos, pieno gaminių, stipriųjų alkoholinių gėrimų, surimių ir žuvų produktų). Tikėtina, kad ši tendencija išliks ir įsigaliojus TTIP sutarčiai. Pieno produktų gamintojai numato didinti aukštesnę pridėtinę vertę ar išskirtinių ypatybių turinčių produktų eksportą, tokių kaip brandinti sūriai, laktozė, ledai. Mėsos perdirbimo įmonės į JAV ketina eksportuoti savo nišinius, aukštos pridėtinės vertės produktus: vytintus, šaltai rūkytus mėsos gaminius, šaldytą veršieną. Alkoholinių gėrimų gamintojai ateityje numato didinti stipriųjų gėrimų (degtinės, trauktinės ir kt.), turinčių aukštesnę kainą, eksporto į JAV apimtį. Taip pat numatoma didinti aukštesnę pridėtinę vertę turinčių žuvų ir surimio produktų

(žuvų pirštelių, krabų lazdelių, vytintos lašišos, silkų gaminių ir kt.) eksportą. Grūdų, kaip perdirbtų produktų, eksportuotojams JAV rinka yra patraukli, nes siūlomas produktas – kviečių glitimas – šioje rinkoje turi stabiliai augančią paklausą, todėl numatoma gerokai padidinti eksporto į JAV apimtis.

- **Mašinos ir įrenginiai bei elektronika, optikos prietaisai** vertinami kaip vienas perspektyviausių sektorių, kurių eksporto apimtys į JAV ateityje gali gerokai išaugti, nes produktai yra aukštos pridėtinės vertės ir, turėdami išskirtinių ypatybių, gali sėkmingai konkuruoti JAV rinkoje. Šiuo metu į JAV eksportuojama cheminės, fizinės analizės prietaisų, medicinos, chirurginių įrenginių, lazerių ir kitų prietaisų. Pasirašius TTIP sutartį ir suvienodinus sektoriaus produkcijai keliamus standartus ir kitus reikalavimus, į JAV ketinama eksportuoti daugiau elektronikos prietaisų (išmaniųjų prietaisų ir kt.).
- **Baldai ir kiti medienos gaminiai.** Į JAV eksportuojama 5–7 proc. visų eksportuojamų Lietuvos baldų. Tačiau lietuviškų baldų eksportuotojai su JAV neturi užmezgę tiesioginių prekybinių kontaktų, o savo produkciją JAV rinkoje realizuoja per didžiuosius prekybos centrus (IKEA, „Walmart“), todėl lietuviškų baldų eksporto į JAV apimtis ateityje sunku prognozuoti.
- Lietuvos **chemijos produktų** gamintojai JAV rinkoje konkuruoja siūlydami aukštos kokybės trąšų ir kitų aukštą pridėtinę vertę turinčių chemijos produktų (diagnostinių, laboratorinių reagentų ir kt.). Didelio eksporto proveržio į JAV pasirašius TTIP sutartį nenumatoma dėl išaugusių konkurencijos sąlygų (dėl augančio skalūnų dujų naudojimo vietiniai gamintojai aktyviau dalyvauja rinkoje) ir aukštų produkcijos gabenimo sąnaudų.
- Lietuvos **tekstilės gaminių** gamintojai JAV rinkoje gali konkuruoti siūlydami aukštą pridėtinę vertę turinčios produkcijos. Pavyzdžiui, JAV itin vertinami aukštos kokybės namų tekstilės gaminiai, lininiai audiniai ir gaminiai iš Lietuvos bei kt. Pasirašius TTIP sutartį ir panaikinus muitų tarifus bei netarifinius barjerus, Lietuvos tekstilės gaminių gamintojai ketina didinti į JAV eksportuojamos produkcijos apimtis.
- Lietuvos **informacinių ryšių ir technologijų paslaugų** teikėjai dėl aukštos kvalifikacijos bei įgūdžių ir pakankamai mažų, palyginti su konkurentais, paslaugų įkainių yra itin konkurencingi tarptautinėse rinkose. Investicijos JAV rinkoje šiuo metu nėra aktyviai svarstomos, nes paslaugų specifika leidžia jas teikti dideliais atstumais, tačiau ir lietuviško kapitalo įmonės gali susilaukti sėkmės. Pasirašius TTIP sutartį, netarifinių barjerų panaikinimas leistų eksportuoti daugiau telekomunikacijų įrangos, kuriai šiuo metu ES ir JAV taiko skirtingus reikalavimus.
- **Gabenimo paslaugų** teikėjai esminio proveržio nesitiki, JAV rinka dėl didelio nuotolio yra mažiau patraukli. Didžiąją dalį šių paslaugų eksporto į JAV sudaro iš JAV į Lietuvą bei kitas Rytų Europos valstybes gabenamų krovinių priežiūra. Tiesiogiai investuoti į JAV rinką šias paslaugas teikiančios įmonės neketina, nes turi partnerių JAV rinkoje, kurie užtikrina bendravimą su klientais. Gabenimo paslaugas teikiančios įmonės tikisi, kad pasirašius TTIP sutartį ir išaugus JAV bei ES prekybos apimtims padidės ir paklausa jų teikiamoms paslaugoms, numatoma ir toliau dalyvauti viešajame pirkime (pvz., siekiant vežti humanitarinę pagalbą).
- Šiuo metu **finansinių paslaugų** (pinigų perlaidų, konsultacijų finansiniais klausimais) eksportą į JAV vykdo Lietuvoje veikiančios tarptautinės užsienio kapitalo bendrovės („Western Union“, „Barclays“), prisitaikiusios prie JAV taikomų reikalavimų ir standartų. Kiti verslo paslaugų teikėjai tikisi, kad pasirašius TTIP sutartį ir išaugus prekybiniams santykiams su JAV bus perkama daugiau prekybinio tarpininkavimo, verslo konsultacijų ir reklamos paslaugų.

Prekybos su JAV liberalizavimui jautrūs sektoriai Lietuvoje

Pasirašius TTIP sutartį ir suteikus ilgalaikius leidimus SGD eksportui į ES, Lietuvą galėtų pasiekti iki 3 kartų pigesnės dujos, vertinant 2013 m. kainomis. Dujų importas iš JAV padėtų diversifikuoti dujų tiekimą, paskatinti dujų tiekėjų konkurenciją ir taip prisidėtų prie energetinio saugumo didinimo.

Galimybė importuoti pigesnes dujas itin domina Lietuvos trąšų gamintojus. Suskystintųjų gamtinių dujų importas iš JAV į Lietuvą gali tapti alternatyva pigiau apsirūpinti pagrindine trąšų gamybos žaliava ir padėti išlikti konkurencingiems ES ir kitose rinkose, tačiau pastebėtina, kad pasirašius TTIP sutartį Lietuvos trąšų gamintojai gali pajusti padidėjusią konkurenciją, nes dėl gausių JAV skalūnų dujų gamybos JAV turi galimybę trąšas gaminti sąlyginai pigiau nei Lietuvoje.

Maisto pramonės ir žemės ūkio sektorių atstovai yra išsakę nuogąstavimus, kad aukštus kokybės standartus atitinkantys produktai, nesvarbu, kad buvo paruošti naudojant ES neleistiniais metodais (pvz., laikantis žemesnių aplinkosaugos, gyvūnų gerovės reikalavimų), į ES bus įvežami ir būdami pigesni sudarys konkurenciją vietos žemės ūkiui (kiaulių auginimas, javų auginimas ir kt.) ir maisto pramonės gamintojams (pvz., mėsos, pieno perdirbėjams). Dėl šių priežasčių Lietuvos žemės ūkio ir maisto pramonės atstovai norėtų, kad TTIP sutartimi būtų atsargiai mažinami taikomi muitų tarifai tokių produktų importui iš JAV.

TTIP sutarties potencialaus poveikio Lietuvos ekonomikai įvertinimas

Prognozuojant TTIP sutarties poveikį Lietuvos ekonomikai buvo naudojamas dažniausiai taikomas BVP skaičiavimo pagal patirtas išlaidas metodas. Atsižvelgiant į prekybos tarp ES ir JAV liberalizavimo apimtį, prognozuojama, kad dėl TTIP sutarties Lietuvos BVP galėtų papildomai augti nuo 0,1 proc. iki 0,4 proc. per metus (nurodytas BVP prieaugis atspindi tik galimos sutarties poveikį ir neįvertina kitų Lietuvos BVP augimą formuojančių veiksnių). Ambicingai liberalizuojant prekybą, kai būtų panaikinami tiek tarifiniai, tiek netarifiniai prekybos barjerai, Lietuvos BVP prieaugis trumpuoju laikotarpiu galėtų siekti iki 0,4 proc. nuo BVP (nurodytas BVP prieaugis atspindi tik galimos sutarties poveikį ir neįvertina kitų Lietuvos BVP augimą formuojančių veiksnių). Sudarytos prognozės yra preliminarios ir, atsižvelgiant į Lietuvos pramonės struktūros pokyčius, gebėjimą prisitaikyti ir konkuruoti JAV rinkoje, taip pat atsižvelgiant į pasaulines ekonomikos tendencijas ir naujų lūkesčių susiformavimą, TTIP sutarties poveikis Lietuvos BVP ilguoju laikotarpiu galėtų būti žymesnis.

Visuomenės ir valstybės interesus ginančių organizacijų lūkesčiai, susiję su TTIP sutartimi

Lietuvos visuomenės ir valstybės interesus ginančios nevyriausybinės organizacijos būtų prieš TTIP sutartį, jei ji nustatytų žemesnius vartotojų apsaugos standartus, sumažintų keliamus reikalavimus maisto saugai, gyvūnų gerovei ir aplinkosaugai bei įtrauktų investuotojo prieš valstybę ginčų sprendimo mechanizmą, kuris suteiktų įmonėms naujų teisių paduoti į teismą vyriausybės dėl nacionalinių įstatymų, saugančių visuomenės sveikatą ir aplinką. Sutarčiai būtų pritarta, jei ji prisidėtų prie geriausių socialinių ir aplinkosaugos standartų nustatymo, skatintų aplinką tausojančias prekybos sąlygas ir atsižvelgtų į kitus visuomenės interesus.